

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF ECONOMIC SECURITY FOOD

УДК 338.45:664.1

Кіржецький Ю.І.к.е.н., доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
Львівський державний університет
внутрішніх справ МВС України**Кіржецька М.С.**асистент кафедри економіки
підприємства та інвестицій
Національний університет
«Львівська політехніка»

У статті проведено дослідження теоретичних підходів щодо сутнісних характеристик забезпечення економічної безпеки національної економіки та її базової компоненти – харчової промисловості. Розмежовано підходи, які використовуються науковцями при трактуванні забезпечення економічної безпеки. Запропоновано доповнення категоріальний апарат у сфері економічної безпеки уточненням сутності поняття «економічна безпека харчової промисловості».

Ключові слова: економічна безпека, забезпечення економічної безпеки, компоненти безпеки, харчова промисловість.

В статье проведено исследование теоретических подходов по обеспечению экономической безопасности национальной экономики и ее компоненты – пищевой промышленности. Разграничены подходы, которые используются учеными при трактовке обеспечения экономической без-

опасности. Предложено дополнение категориальный аппарат в сфере экономической безопасности уточнением сущности понятия «экономическая безопасность пищевой промышленности».

Ключевые слова: экономическая безопасность, обеспечение экономической безопасности, компоненты безопасности, пищевая промышленность.

The article has devoted theoretical approaches to the essential characteristics to ensure the economic security of economic national economy (and its main component – food industry). Authors have investigated interpretation of economic security. The authors have proposed to supplement the categories of the economic security in clarifying the essence of the concept of «economic security of the food industry».

Key words: economic security; economic security ensuring; safety components, food industry.

Постановка проблеми. З позиції системного підходу економічна безпека національної економіки сформована безпекою економічних підсистем нижчого рівня, які, в свою чергу, можна класифікувати й за галузевою належністю. За офіційними даними Державної служби статистики харчова промисловість є однією з ключових підсистем національної економіки, що формує близько 8% ВВП, щороку нарощуючи обсяги виробництва й реалізації продукції (так, частка галузі в обсязі реалізованої промислової продукції України у 2014 році становила понад 20%). З огляду на це виникає необхідність в розробці науково обґрунтованого підходу до сутнісних характеристик забезпечення економічної безпеки цієї галузі національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На актуальність проблеми зміцнення економічної безпеки національної економіки та її підсистем (зокрема й харчової промисловості) вказують теоретико-прикладні дослідження, серед яких варто виокремити напрацювання вітчизняних і науковців: Т. Васильціва, І. Губарева, А. Сухоруков, Ю. Харазішвілі, Н. Юрків та інші.

Вплив дестабілізуючих чинників на розвиток харчової промисловості України на системній основі вивчали українські науковці: В. Барканов, О. Данькевич, Л. Дейнеко, Л. Духновська, О. Заєць, Ю. Лузан, С. Стасісевич.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутнісних характеристик забезпечення економічної безпеки харчової промисловості як вагової компоненти національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Економічна безпека національної економіки з

позиції системного підходу характеризується існуючими механізмами захисту економіки економічної системи на кожному структурно-ієрархічному рівні від негативного впливу загроз відповідними внутрішніми та зовнішніми засобами з одного боку, а з іншого – шляхом постійного та стабільного її зростання.

Забезпечення економічної безпеки має тісні зв'язки із концептуально-теоретичними пошуками глибини втручання держави в економіку. У межах безпекового дискурсу роль держави трансформувалась із протидії безпосереднім загрозам до забезпечення умов для національного економічного розвитку. У політичній економії затвердилися в основному три парадигми тлумачення національної економічної безпеки: камералістська, кейнсіанська та інституційна. У відповідності до цих парадигм, реальні або потенційні загрози у національній економіці окремої країни можуть створюватися зарубіжними конкурентами (камералістська парадигма), недосконалістю ринку (кейнсіанська парадигма) і недосконалістю державної політики (інституційна парадигма) [1]. В той же час, в межах цих парадигм сформувалися різні підходи державного регулювання до забезпечення економічної і соціальної стабільності, а також економічної безпеки [2].

Ретроспективне дослідження ролі держави у забезпеченні економічної безпеки дозволяє виділити різні концептуальні підходи її теоретичного осмислення. Вперше, на питання захисту національної економіки від загроз звернув увагу Ф. Ліст. Його праця «Концепція економічного націоналізму» визначала важливість захисту національних виробників від конкурентного тиску з боку

більш розвинених в економічному відношенні країн. Науковцем було доведено, що у випадку вільної торгівлі між країнами із різним рівнем економічного розвитку, країни, які з різних причин є аутсайдерами – приречені на відсталість та економічну залежність [3]. Ф. Ліст головним способом забезпечення економічної незалежності держави визначав державне регулювання економіки. Основними засобами державного регулювання економіки, в контексті забезпечення її економічної безпеки, як зауважено у заданій праці є протекціоністська торговельна політика та державна підтримка розвитку національної економіки [2].

Протидія загрозам з боку приватної власності на засоби виробництва, як визначальний засіб забезпечення економічної безпеки, визначена у економічній концепції суспільно-економічної формації К. Маркса [4]. Способом досягнення економічної безпеки національної економіки прихильники цієї концепції визначають абсолютне панування державної власності й централізоване (директивне) планування.

Безробіття та дестабілізуючі економіку чинники, що виникли внаслідок світової економічної кризи визначені основними загрозами національній безпеці у США у 30-тих роках ХХ ст., за концепцією Дж. М. Кейнса [5]. Метою забезпечення економічної безпеки визначено економічну та соціальну стійкість. Основними методами забезпечення економічної безпеки стало поєднання нормативно-правових, економічних та адміністративних методів державного регулювання. Зокрема, економічні методи були націлені на держзамовлення, субсидування національних виробників та стимулювання інвестицій через забезпечення низького рівня позичкового відсотка; адміністративні – через прямий адміністративний контроль за конкуренцією. Окрім того, кейнсіанські ідеї створили передумови для формування у 1934 році Федерального Комітету з питань економічної безпеки США, та прийняття Закону про економічну безпеку США (англ. – The Economic security Bill of 1935). У цьому законі вивчені та винесені рекомендації щодо найбільш ефективних інструментів державного забезпечення економічної безпеки США: впровадження соціального страхування, формування підвалин адміністративної політики щодо пенсійного страхування та страхування безробіття [6].

Валютна і структурна кризи 70-х років ХХ ст. започаткували наступний етап дослідження ролі держави у подоланні загроз, який передбачав розгляд економічної безпеки національної економіки з позиції стабільності її фінансової системи. Засобами державного регулювання визначено грошову і кредитну політику.

У 80-х роках ХХ ст. розпочалася широкомасштабна наукова розробка категорії «економічна безпека» установами провідних країн світу такими, як

Лондонський інститут стратегічних досліджень і Стокгольмський інститут досліджень безпеки. В той же час, сформованою є неоінституціональна концепція, що пов'язує внутрішню безпеку економіки з ефективністю державної інституційної політики. Економічна безпека неоінституціоналістами розглядається з позиції національного економічного розвитку, а основними загрозами вважаються надмірна бюрократизація та наявність адміністративних бар'єрів, що породжують корупцію та тіньову економіку. Державне регулювання (як один із способів захисту національних інтересів) повинне стосуватися захисту прав власності, трудових, фінансових, соціальних та інших економічних інститутів.

Дослідження змісту нормативно-правових документів України, що регулюють питання забезпечення національної (в т.ч. й економічної) безпеки показало, що до 2012 р. поняття економічної безпеки трактувалось з позиції кейнсіанського підходу, де роль держави полягала у збереженні економічної та соціальної стійкості під впливом внутрішніх макроекономічних загроз. Відредагована Стратегія національної безпеки: «Україна у світі, що змінюється», та нова Стратегія національної безпеки України, прийнята у 2015 р., побудовані на елементах неоінституціональної концепції, визначили важливість інститутів та інституціонального середовища у забезпечення економічної безпеки, зокрема через: забезпечення поступального розвитку України; формування нової державної політики щодо захисту національних інтересів та виокремлення ролі України у глобальній системі безпеки. Що дозволило зробити значні позитивні поступки у розбудові інституційного безпекового середовища та створити базис для подальшої розробки нормативно-правових актів спрямованих на забезпечення економічної безпеки на регіональному та галузевому рівнях.

Розглядаючи зміцнення економічної безпеки національної економіки як багаторівневий, ієрархічний, керований процес, не можна не погодитись із Т. Васильцівим, Н. Юрків, В. Загашвілі, які підкреслюють необхідність поглиблення дослідження проблеми зміцнення національної економічної безпеки у галузево-територіальному аспекті, що потребує внесення до ієрархії рівнів економічної безпеки держави таких компонентів, як регіон, галузь чи сектор економіки.

Класична школа економіки заклала теоретичний фундамент дихотомії ринкової економіки на реальний та фінансовий сектори. Дискусії, які ведуться науковцями стосовно межі реального сектору економіки, не порушують його основи: виробництва промислової і сільськогосподарської продукції. Так, відповідно до класифікації інституційних секторів економіки України до реального сектору економіки віднесено галузі і підприємства, в яких виробляються матеріальні блага: промис-

ловість, сільське і лісове господарство, та будівництво, а також галузі, що надають фінансові та нефінансові послуги.

Дослідження О. П. Тищенко щодо трактування поняття національна економіка [7] дають змогу виділити два підходи до сутності економічної безпеки реального сектору економіки: з позиції соціально-економічного та технологічного підходів. За соціально-економічним підходом економічна безпека реального сектору економіки є підсистемою економічної безпеки національної економіки, та повинна відповідати критеріям, що закладені в основу забезпечення економічної безпеки національної економіки: 1) стійкості до внутрішніх та зовнішніх загроз; 2) здатності до сталого та збалансованого зростання та розвитку; 3) високої конкурентоспроможності у світовому економічному середовищі; 4) здатності задовольняти потреби держави та її громадян.

Н. Юрків, розглядаючи економічну безпеку реального сектору економіки як стан захищеності галузей економіки країни від зовнішніх та внутрішніх загроз, що спроможний забезпечити його сталий розвиток і можливість поступового зростання; а також досягнення такого рівня виробництва, ефективності та якості продукції, що забезпечить її конкурентоспроможність, модернізацію виробництва, стабільність підприємств галузей, здатність до саморозвитку і прогресу, можливість виходу на зовнішній ринок та забезпечення функціонування галузей [2], дозволяє стверджувати, що дане визначення базується на законодавчому трактуванні економічної безпеки держави, а об'єкт забезпечення економічної безпеки: економіку реального сектору визначає з позиції соціально-економічного наукового підходу.

Подібним є трактування Н. Іляш, що визначає економічну безпеку реального сектору економіки як підсистему економічної безпеки держави, що характеризується сукупністю умов захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз, функціонування і розвитку його суб'єктів, їх здатності задовольняти потреби держави та її громадян (у товарах, роботах, послугах), реалізувати економічний потенціал, забезпечувати структурно і просторово збалансований розвиток та конкурентоспроможність національного господарства [8].

З позиції технологічного підходу можемо потрактувати економічну безпеку реального сектору економіки, як сукупність рівнів економічної безпеки галузей, що виготовляють матеріальні блага. Вона забезпечується відповідними внутрішніми та зовнішніми засобами захисту галузевих інтересів з одного боку та економічного зростання – з іншого.

Харчова промисловість (як одна із підсистем реального сектору економіки) є одним із сучасних лідерів за обсягами реалізованої промисло-

вої продукції посеред всіх галузей промисловості України. Впродовж останнього десятиліття галузь розвивається достатньо швидкими темпами та визнана однією із найбільш соціально значущих. Розвиток харчової промисловості є також одним із пріоритетів сучасної економічної політики України від стану якої залежить економічна та продовольча безпека країни.

Харчову промисловість України формують десятки галузей, базовими серед яких є: цукрова, молочна, олійно-жирова, хлібопекарська, кондитерська, м'ясна, лікєро-горілчана тощо. Вона має тісні виробничо-економічні зв'язки із сільським господарством, торгівлею та між окремими галузями, що її формують. Характерною особливістю, що об'єднує всі галузі харчової промисловості, є економічне призначення продукції, яку вони виробляють: продукти харчування, напої, смакові продукти або сировину для їх виробництва та тютюнові вироби [10].

У теорії безпекознавства відсутні наукові підходи до трактування поняття «економічна безпека харчової промисловості». Розглядаючи харчову промисловість як сукупність системоутворювальних підсистем, що характеризують її особливість, її економічну безпеку визначимо сукупністю рівнів стану економічної безпеки галузей промисловості, які виробляють продукти харчування, напої, смакові продукти або сировину для їх виготовлення та тютюнові вироби.

Залежно від цілей, ресурсів держави та фази розвитку її економіки забезпечення економічної безпеки реального сектору (зокрема й харчової промисловості) реалізується через задіяні інструменти державного впливу. Так, у період економічного зростання, переважно застосовні інструменти фіскальної та грошово-кредитної державної політики обмеженої лібералізації в економіці з метою одержання позитивної динаміки інвестицій та їх стимулюванні. В той же час фаза високого економічного розвитку вимагає помірних дій держави щодо забезпечення економічної безпеки реального сектору та полягає у мінімізації чинників, що знижують здатність ринку до саморегулювання. Економічний спад та економічна криза передбачають пасивну участь держави у забезпеченні економічної безпеки. Це зумовлено слабкістю та недостатньою дієвістю у боротьбі з економічними загрозами формальних інститутів. У межах цієї фази державні інститути надто слабкі та неспроможні протидіяти економічним, екологічним та інформаційним загрозам з одного боку, а з іншого – надто громіздкі, щоб створювати передумови для забезпечення економічної безпеки реального сектору економіки. Саме тому, забезпечення економічної безпеки здійснюється учасниками ринку без прямого втручання держави, а роль її економічної політики у порівнянні з місцевими, регіональними

чи галузевими групами економічних суб'єктів – знижується.

Висновки. Різні фази економічного розвитку визначають різні пріоритети, модель державного управління та інструменти забезпечення економічної безпеки для кожної галузі національної економіки. Дослідження трактувань сутності поняття «економічна безпека національної економіки»; «економічна безпека реального сектору економіки» та «економічна безпека харчової промисловості», а також опис ієрархічної структури національної економічної безпеки дозволили запропонувати власні визначення цих понять, що, на відміну від існуючих, дозволяє досліджувати структуру та стан підсистем харчової промисловості та є базисом для отримання інформації, що піддається верифікації за допомогою математичних методів дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації / М. І. Флейчук. – Львів: Ахілл, 2008. – 660 с.
2. Юрків Н. Я. Економічна безпека реального сектору економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення: монографія / Н. Я. Юрків. – Львів: ПАІС, 2012. – 400 с.
3. Лист Ф. Национальная система политической экономии: Пер. с нем. / Ф. Лист, д-р.; пер. под ред.: Трубников К. В. – СПб: А. Э. Мартенс – 1891. – 486 с.
4. Толочко П. П. Археология и древняя история (В защиту исторического марксизма) / П. П. Толочко. – К.: Академперіодика, 2007. – 104 с.
5. Скидельски Р. Кейнс. Возвращение Мастера / Р. Скидельски; пер. с англ.; науч. ред. О. Замулин. – М.: ООО «Юнайтед Пресс», 2011. – 253 с.
6. Murdoch C. Economic factors as objects of security: Economics security and vulnerability / C. Murdoch, K. Knorr, F. Trager // Economics interests and national security. – Lawrence, 2001. – 867 p.
7. Тищенко О. П. Структуризація національної економіки та теоретичні підходи до управління її регіональним розвитком / О. П. Тищенко // Ефек-

тивна економіка: електронне наукове видання [Електронний ресурс]. – 2013. – № 1. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2081>

8. Іляш Н. І. Системні ризики і загрози інвестиційно-інноваційної діяльності у реальному секторі економіки України / Н. І. Іляш // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – № 4. – Т.1. – С. 76-86.

9. Борщевский П. П. Эффективность свеклосахарного производства / П. П. Борщевский. – К.: Техника, 1977. – 184 с.

REFERENCES:

1. Fleichuk M. I. Lehalizatsiia ekonomiky ta protydiia koruptsii u systemi ekonomichnoi bezpeky: teoretychni osnovy ta stratehichni priorytety v umovakh hlobalizatsii / M. I. Fleichuk. – Lviv: Akhill, 2008. – 660 s.
2. Yurkiv N. Ya. Ekonomichna bezpeka realnoho sektora ekonomiky Ukrainy: stratehichni priorytety i teoretyko-metodolohichni zasady zabezpechennia: monohrafiia / N. Ya. Yurkiv. – Lviv: PAIS, 2012. – 400 s.
3. Lyst F. Natsyonalnaia sistema politycheskoi ekonomyy: Per. s nem. / F. Lyst, d-r.; per. pod red.: Trubnykov K. V. – SPb: A. Э. Martens – 1891. – 486 s.
4. Tolochko P. P. Arkheolohyia y drevniaia ystoriia (V zashchytu ystorycheskoho marksyzma) / P. P. Tolochko. – K.: Akademperryodyka, 2007. – 104 s.
5. Skydelsky R. Keins. Vozvrashchenye Mastera / R. Skydelsky; per. s anhl.; nauch. red. O. Zamulyn. – M.: ООО „Yunaited Press“, 2011. – 253 s.
6. Murdoch C. Economic factors as objects of security: Economics security and vulnerability / C. Murdoch, K. Knorr, F. Trager // Economics interests and national security. – Lawrence, 2001. – 867 r.
7. Tyshchenko O. P. Strukturyzatsiia natsionalnoi ekonomiky ta teoretychni pidkhody do upravlinnia yii rehionalnym rozvytkom / O. P. Tyshchenko // Efektyvna ekonomika : elektronne naukove vydannia [Elektronnyi resurs]. – 2013. – # 1. – Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2081>
8. Iliash N. I. Systemni ryzyky i zahrozy investytsiino-innovatsiinoi diialnosti u realnomu sektori ekonomiky Ukrainy / N. I. Iliash // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky. – 2014. – # 4. – T. 1. – S. 76-86.
9. Borshchevskiy P. P. Effektyvnost sveklosakhar-noho proyzvodstva / P. P. Borshchevskiy. – K.: Tekhnyka, 1977. – 184 s.